

CJELOŽIVOTNO OBRAZOVANJE I UČENJE KAO PRETPOSTAVKA USPJEŠNE TRANZICIJE PREMA DRUŠTVU I EKONOMIJI ZASNOVANIM NA ZNANJU

*"Kada planirate za jednu godinu, posadite kukuruz.
Kada planirate za period od deset godina, posadite drvo.
Kada planirate za cijeli život, obrazujte ljude."*

(Kineska poslovice 645. godine p.n.e.)

Dakle, Kinezi su već prije dva i po milenija spoznali koliki značaj obrazovanje ljudi ima za razvoj društva.

S obzirom da nauka, tehnika i tehnologija nikada kroz historiju nisu doživjeli takvu ekspanziju i razvoj kao danas, ova poslovice je još više dobila na aktuelnosti, jer naučne spoznaje veoma brzo sustižu jedna drugu, ali isto tako i veoma brzo zastarijevaju. Ono što je danas aktuelno sutra je već zastarjelo. Zato se kao imperativ današnjeg vremena nameće potreba da čovjek uči tokom cijelog života.

Prije tridesetak godina se u andragoškim krugovima govorilo kako je, zbog razvoja nauke i tehnologije, neophodno da svaka odrasla osoba bar **dva puta u toku radnog vijeka** bude uključena u dodatno stručno usavršavanje, a to znači svakih **15-20 godina**, kako bi inovirala svoja postojeća znanja, odnosno znanja koja je stekla u školi. Danas se govori da je to potrebno učiniti svakih **5-7 godina**, jer toliko traje period zastarijevanja znanja, odnosno tehnologije. Predviđa se da će to vrijeme vrlo brzo biti skraćeno na **3-4 godine**.

Burne promjene koje se dešavaju u nauci i tehnici se, prije svega, reflektiraju u sferi rada. Uvođenje novih tehnologija u proces rada uzrokuje potrebu za stalnim učenjem, za permanentnim stručnim usavršavanjem, a nerijetko i promjenu zanimanja. Samo na taj način pojedinac može sebi osigurati stalno zaposlenje, svoje radne kompetencije podići na višu razinu i napredovati u poslu i sebi i svojoj obitelji osigurati kvalitetnije uvjete življenja.

Pored toga, savremeni uvjeti življenja od svakog pojedinca, bez obzira da li je zaposlen ili ne, zahtijevaju i visoku razinu nove pismenosti. Pojam nove pismenosti ili pismenosti 21. stoljeća, neki je nazivaju i funkcionalna pismenost, podrazumijeva posjedovanje minimuma neophodnih znanja povezanih sa sadržajima iz radnog i životnog okruženja kako bi odrasli lakše i uspješnije rješavali različite probleme na poslu, u porodici i društvenom životu uopće. Nekada se pod pojmom pismenosti podrazumijevalo da individua posjeduje elementarna znanja čitanja, pisanja i računanja. U sadržaj nove pismenosti ubrajaju se i pojmovi kao što su: **tehnička pismenost, kompjuterska pismenost, ekonomska pismenost, znanje stranog jezika** i sl.

Zato se s pravom kaže da je čovjek 21. stoljeća "osuđen" da uči tokom cijelog života, a za društvo u kojem živimo da je društvo koje uči.

Međutim, cjeloživotno obrazovanje i učenje nisu samo egzistencijalna potreba i interes pojedinca. To mora biti i interes društva kao cjeline, odnosno **države**. Polazeći od činjenice da samo društvo utemeljeno na znanju može računati na prosperitetan razvoj ekonomije, država mora biti zainteresirana da stvori takav ambijent u kojem će svaki pojedinac moći da uči tokom cijelog života. Na taj način stvorit će se i uvjeti za prelazak ka društvu koje uči, što je interes svake zemlje, jer društvo koje uči je društvo budućnosti.

U zemljama Evropske unije već odavno je shvaćeno da je cjeloživotno obrazovanje i učenje osnovna pretpostavka **za uspješnu tranziciju prema društvu i ekonomiji utemeljenim na znanju**. Zato je investiranje u ljudske resurse u ovim zemljama jedan od važnijih prioriteta države. Svoje opredjeljenje ideji cjeloživotnog učenja Evropska unija je potvrdila i brojnim dokumentima koje je usvojila tokom posljednjih desetak godina a koji se odnose na razvoj obrazovnog sistema, posebno na razvoj sektora obrazovanja odraslih.

Izdvojit ćemo samo dva dokumenta: "**Memorandum o cjeloživotnom učenju**", koji je Evropska zajednica usvojila 2000. godine u Briselu, i dokument pod nazivom "**Učiniti da evropsko područje učenja kroz cijeli život postane stvarnost**", usvojen 2001. godine također u Briselu.

Memorandum, između ostalog, definira pojam cjeloživotnog učenja kao **spektar formalnog, neformalnog i informalnog** učenja koje traje od predškolskog perioda pa do odlaska u mirovinu. U Memorandumu se govori i o značaju cjeloživotnog učenja odraslih za razvoj društva i ekonomije zasnovanih na znanju i o potrebi daljeg unapređenja sistema obrazovanja odraslih. Memorandum nudi i **šest osnovnih poruka** kao okvir za izradu strategije cjeloživotnog obrazovanja i učenja u evropskim zemljama, prije svega u zemljama članicama Evropske unije.

- Prva osnovna poruka: Nove temeljne vještine za sve

Cilj: osigurati svima mogućnost stalnog pristupa učenju radi obnavljanja postojećih i stjecanja novih znanja i vještina radi aktivnog sudjelovanja u društvima utemeljenim na znanju.

- Druga osnovna poruka: Veća ulaganja u ljudske resurse

Cilj: povećanje ulaganja u ljudske resurse znači davanje prednosti najvećem bogatstvu Evrope – njenim građanima.

- Treća osnovna poruka: Unapređenje sistema učenja i podučavanja

Cilj: razvijanje djelotvornih metoda učenja i podučavanja te uvjeta potrebnih za ostvarenje kontinuiteta cjeloživotnog učenja.

- Četvrta osnovna poruka: Vrednovanje obrazovanja

Cilj: značajno unaprijediti vrednovanje sudjelovanja u procesu obrazovanja i rezultata obrazovanja, što se posebno odnosi na neformalno stjecanje znanja.

- Peta osnovna poruka: Uspostava informativnih i savjetodavnih centara za obrazovanje odraslih

Cilj: osigurati jednostavan pristup kvalitetnim informacijama i savjetima za mogućnost stjecanja znanja i obrazovanja odraslih.

- Šesta osnovna poruka: Približavanje obrazovanja mjestu stanovanja

Cilj: omogućiti da obrazovanje i učenje bude što bliže građanima, odnosno u njihovom mjestu stanovanja kako ne bi gubili puno vremena na putovanja.

Usvajanje dokumenta *Učinimo da evropsko područje učenja kroz cijeli život postane stvarnost*, odnosno njegova provedba, ima za cilj da se građanima Evropske unije omogući slobodnije kretanje iz jedne u drugu obrazovnu instituciju, s jednog na drugo radno mjesto, između regija i država, koristeći se svojim znanjima i sposobnostima, ostvarujući na taj način ciljeve

Evropske unije da njene članice budu prosperitetnije, otvorenije, tolerantnije i demokratskije.

S obzirom da su **znanje i sposobnosti moćni pokretači ekonomskog razvoja**, ulaganjem u ljudske resurse Evropska unija planira ostvariti svoj osnovni strateški cilj - da postane **najkonkurentnije i najdinamičnije** društvo u svijetu utemeljeno na znanju. To je razlog što se obrazovanje odraslih u zemljama Evropske unije nalazi u žiži društveno-ekonomskih transformacija.

Kada je riječ o stanju u obrazovanju odraslih u Bosni i Hercegovini i odnosu koji država ima prema ovom segmentu obrazovnog sistema može se konstatirati da je stanje **vrlo nepovoljno**, odnosno da je na najnižoj razini u posljednjih 40 godina.

Prije rata, sistem obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini je bio na zavidnom stupnju razvoja. Imali smo **razvijenu mrežu** obrazovnih institucija za odrasle. Posebno treba izdvojiti **centre za stručno obrazovanje i obuku kadrova u privredi**, kojih danas u Bosni i Hercegovini nema. U okviru većih privrednih sistema postojali su i centri za stručno usavršavanje i obuku kadrova zaposlenih u tim preduzećima, koji danas, također, više ne postoje. U bosni i Hercegovini je djelovalo čak **56 radničkih i narodnih univerzитета** (danas ih ima samo 7), koji su u periodu od 1955. do 1990. godine odigrali značajnu ulogu u pružanju obrazovnih usluga odraslima. Zemlje u okruženju su zadržale ove institucije, koje i danas predstavljaju značajnu kariku u zadovoljavanju obrazovnih potreba odraslih. I u zemljama Zapadne Evrope su institucije ovog tipa (visoke narodne škole) brojne i čine najznačajnije institucije za obrazovanje odraslih. Njemačka ih ima čak 998.

Imali smo i **brojan i kvalitetan andragoški kadar** koji je radio u institucijama za obrazovanje odraslih. Danas je takvih kadrova veoma mali broj. Realizatori programa za odrasle najčešće nemaju potrebne stručne kompetencije za taj vid obrazovnog rada.

Finansiranje obrazovanja i stručnog usavršavanja odraslih je bilo na sasvim **zadovoljavajući** način riješeno. Troškove stručnog usavršavanja radnika su najčešće snosile radne organizacije u kojima su radnici bili zaposleni, ali je i država preko svojih institucija učestvovala u finansiranju obrazovanja odraslih. Naravno, i sami polaznici su često participirali u troškovima obrazovanja, ali je to uglavnom bilo kada se radilo o obrazovnim programima koji nisu bili u funkcij poslova i radnih zadataka u okviru radnog mjesta pa radna organizacija nije bila zainteresirana da finansira takav vid obrazovanja.

Danas su vrlo rijetke firme, odnosno poslodavci, koji su spremni finansirati obrazovanje i stručno usavršavanje svojih radnika. Obrazovanje i učenje odraslih je prepušteno njima samima, da se snalaze kako znaju i umiju, jer

se kod nas na obrazovanje odraslih gleda kao na privatnu stvar pojedinca, a ne kao na opće društveno dobro.

Brojni su i drugi problemi koji opterećuju sektor obrazovanja odraslih. Izdvojiti ćemo samo one ključne:

- Nedostatak sistemskog pristupa u razvoju cjeloživotnog obrazovanja i učenja odraslih (strategija, legislativa, institucije, kadrovi i finansiranje).
- Nedostatak mehanizama za kontrolu kvaliteta obrazovanja odraslih: izdavanje licenci za rad obrazovnih institucija, nepostojanje standarda za programe obrazovanja odraslih, kao ni standarda za provođenje evaluacije i izdavanje certifikata (ovo se odnosi na obrazovne organizacije izvan oficijelnog školskog sistema).
- Obrazovni sistem u cjelini, pa prema tome i sektor obrazovanja i učenja odraslih, nije prilagođen globalizacijskim procesima ekonomskog, radnog i obrazovnog prostora.
- Obrazovne organizacije, posebno srednjeg stručnog obrazovanja, ne obrazuju uvijek profile kadrova potrebnih privredi.
- Nedovoljno istraženo tržište rada (ne postoje precizni podaci o ponudi i potražnji zanimanja, niti je provedeno istraživanje za kojim zanimanjima će postojati potreba u bližoj budućnosti).
- Organizacija nastave, obrazovni programi i metode u nastavi najčešće nisu prilagođeni potrebama odraslih.
- Neformalno obrazovanje i učenje se uopće ne priznaje.
- Ne postoje na jednom mjestu objedinjene informacije o obrazovnim programima koji se nude i koje ih obrazovne institucije realiziraju.
- Odrasli koji se žele obrazovati nemaju jednak pristup obrazovanju (mogućnost za obrazovanje i učenje uglavnom imaju oni koji to sebi mogu priuštiti).

Navedeni problemi nedvojbeno ukazuju na činjenicu da je sektor obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini **neopravdano marginaliziran**. U re-

formskim procesima obrazovnog sistema država se uglavnom fokusirala na **formalno obrazovanje**, odnosno na redovni školski sistem, dok je sektor obrazovanja odraslih potpuno zanemaren.

Nepovoljno stanje u sektoru obrazovanja odraslih se, uglavnom, pravda posljedicama koje je ostavio rat, složenim ustrojstvom države – imamo 13 ministarstava obrazovanja, i sl. Međutim, teško je naći opravdanje da država ni 12 godina nakon rata ne čini ništa, ili čini veoma malo, za razvoj sektora obrazovanja odraslih.

Ukoliko Bosna i Hercegovina zaista želi ostvariti jedan od osnovnih strateških ciljeva kojem teži svaka zemlja, a to je: prosperitetan razvoj ekonomije, smanjenje nezaposlenosti i povećanje životnog standarda stanovništva, razvoj sektora obrazovanja odraslih mora postati jedan od važnijih prioriteta države.

Prvi korak koji država mora učiniti u stvaranju ambijenta u kojem će se svaki pojedinac tokom cijelog života moći uključivati u obrazovni proces i zadovoljavati svoje obrazovne potrebe je donošenje dokumenta kojim će se utvrditi strateški pravci razvoja sistema obrazovanja odraslih. Taj prvi korak država je već učinila. Naime, na inicijativu DVV internacional – Ureda u Sarajevu i OSCE-a, 2006. godine je na nivou Bosne i Hercegovine formirana radna grupa sa zadatkom da izradi nacrt dokumenta **Strateški pravci razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini**. Nacrt dokumenta je početkom 2007. godine predat Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine. Na zahtjev Ministarstva, izvršene su određene korekcije i dopune, nakon čega je Ministarstvo prihvatilo nacrt dokumenta kao radni materijal koji će novoj radnoj grupi, koju je formiralo Ministarstvo, poslužiti kao polazna osnova u izradi finalne verzije dokumenta. Planirano je da dokument *Strateški pravci razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini* bude usvojen tokom mjeseca decembra 2007. godine.

Osnovna namjena ovog dokumenta jeste **definiranje općih pravaca razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini te uloge i obaveza koje u njegovoj implementaciji imaju relevantni društveni faktori** (ministarstva, obrazovne institucije, zavodi za zapošljavanje, privredne komore, sindikat, poslodavci i sl.).

Strategija se temelji na sljedećim načelima:

- Obrazovanje odraslih je osnovno ljudsko pravo – svaka osoba starija od 16 (18) godina, bez obzira na nacionalnu, religijsku i spolnu pripadnost, ima pravo i mogućnost da u svako doba života stekne ili po-

veća svoje znanje, vještine i sposobnosti potrebne za skladan razvoj ličnosti.

- Obrazovanje i učenje je cjeloživotni proces koji treba da osigura prosperitetan društveni i ekonomski razvoj zemlje, te da poveća razinu kvaliteta življenja stanovništva.
- Sektor obrazovanja odraslih je integralan i ravnopravan segment cjelokupnog sistema obrazovanja.
- Obrazovanje odraslih je fleksibilan obrazovni sistem koji brzo reaguje na promjene u sferi rada a pojedincu omogućava veću mobilnost te stalno unapređivanje radnih kompetencija i na taj način lakšu zapošljivost.
- Obrazovanje odraslih je ključni instrument prosperitetnog razvoja društva.

Da bi dokument doživio i praktičnu primjenu nije dovoljno samo usvojiti ga. Bez zakonske potpore dokument sam po sebi nikoga posebno ne obavezuje. Zato je sljedeći veoma važan korak, koji država mora učiniti, **donošenje zakona o obrazovanju odraslih**, kao i pratećih podzakonskih akata (većina evropskih država već ima ovaj zakon).

Zakon o obrazovanju odraslih treba regulirati:

- osnivanje i rad organizacija za obrazovanje odraslih
- finansiranje obrazovanja odraslih
- upravljanje i nadzor nad organizacijama za stručno obrazovanje i obuku odraslih
- osnivanje i rad Agencije za ocjenjivanje i standarde
- i druga pitanja značajna za razvoj sektora obrazovanja odraslih

Na kraju da još jednom konstatiramo: ako je cjeloživotno obrazovanje i učenje odraslih jedna od osnovnih pretpostavki za ostvarenje najvažnijeg

strateškog cilja - razvoj prosperitetne ekonomije, smanjenje nezaposlenosti i povećanje životnog standarda stanovništva, država mora stvoriti ambijent u kojem će cjeloživotno obrazovanje i učenje odraslih postati stvarnost i na prostorima naše zemlje. Zato razvoj sektora obrazovanja odraslih mora postati jedan od važnijih prioriteta države. Ako su Kinezi prije dva i po milenija spoznali značaj koji obrazovanje odraslih ima za razvoj društva, **ulaganje u ljudske resurse u 21. stoljeću zaista ne bi trebalo dovesti u pitanje.**